

ПОЛІХРОМІЯ НАРОДНОГО ЖИТЛОВОГО БУДІВНИЦТВА ЯК БАЗА ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ В КОЛОРИСТИЧНОМУ ПРОЕКТІ АРХІТЕКТУРНО-ПРОСТОРОВОГО СЕРЕДОВИЩА

© Войтович Д.І., 2009

Висвітлено проблематику сучасної колористики архітектурно-предметного середовища та впровадження народних (етнографічних) поліхромних рішень у декоративно-ужитковому мистецтві та їх особливостей в формуванні колористичної палітри для забезпечення і збереження своєрідності забудови нових поселень та малих міст України.

The article covers the problems of modern coloristics in architectural and object environment, solutions to the problems via introduction of folk (ethnographic) polychromatic solutions in decorative applied art as well as their peculiarities in the formation of coloristic palette for the sake of ensuring and preserving specificity of building up new settlements.

Постановка проблеми

Поліхромія в сучасному українському предметно-просторовому середовищі змінюється, і змінюється не на краще. Через відсутність прив'язки до природного оточення, неврахування природно-кліматичних умов, містобудівної ситуації та відмову від досвіду традиційної колірної культури в проектуванні тощо.

Враховуючи вищенаведені фактори, урбанізовану сірість та тьмяність більшості міст України, можна сказати, що сенсорне середовище поступово стало "агресивним" для органів сприйняття людини.

З кожним роком все більше кольороносіїв беруть участь у формуванні поліхромної палітри міста, явно не покращуючи візуального середовища сучасної української архітектури, збільшуючи агресивність оточення.

Українські міста втрачають свій "образ", свою самобутність. Все частіше можна почути, що якийсь з нових мікрорайонів Західної України подібний до мікрорайону Східної України, а нове поселення півдня подібне на поселення півночі України, хоча і проекти і планування, своєю чергою, є абсолютно різними. Здебільшого проблема захована в колористичному вирішенні цих об'єктів, зокрема у ігноруванні вищенаведених факторів, внаслідок чого наші міста стають все більш "безликими".

Колористика як один з могутніх візуальних чинників сприйняття архітектурно-просторового середовища здатна підкреслити або ж, навпаки зруйнувати всі намагання архітектора. Постає запитання: як створити поліхромне рішення об'єкта під час проектування в тій чи іншій місцевості, якщо колористичний аналіз природного оточення та природно-кліматичних умов там не проводився, так само як і аналіз колористичної культури цього регіону?

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Праця І.І. Селіщевої "Колористика в системі композиційних засобів архітектури модерну в Україні" присвячена проблемі колористики архітектури модерну в Україні. Автор проаналізував велику кількість зразків архітектури усіх трьох гілок модерну (декоративної, національно-романтичної та раціоналістичної) і виявив, що фасади будівель виділялись з забудови попередніх епох своєю специфічною колористичною палітрою, на формування якої вплинули традиційні етнічні кольорові культури регіонів України та колористичні тенденції архітектури західноєвропейського модерну. Прийоми колористики в системі композиційних засобів

реалізувалися на основі контрастних та нюансних гармонійних палітр, котрі виявили об'ємно-просторову структуру зразків архітектури трьох гілок модерну в основних регіонах України. В дослідженні були розглянуті проектні функції-цілі колористики в системі композиційних засобів стилю «модерн» в Україні [5].

У статті "Культурно-історична обумовленість репрезентації кольору" О.А. Пушонкової обґрунтована необхідність культурно-історичного підходу до феномену кольору, що дає змогу виявити специфічні аспекти його сприйняття, поєднати протиріччя, синтезувати підходи, у яких наголос ставиться або на "чуттєвій тканині", або на "предметному змісті" перцептивного образу [4].

Г. Балінська у статті "Вплив регіонального матеріалу і будівельних традицій на колір та фактуру польської сільської забудови" досліджує сільську житлову забудову на території центральної Польщі, наводячи приклади колористично-матеріальних вирішень об'єктів ХІХ–ХХ ст. У статті звертається увага на використання місцевих будівельних матеріалів при утворенні характерної регіональної колористики житлової забудови Польщі [6].

Інша дослідниця – Ельжбета Троцка-Лещинська виділяє в Польщі двадцять два регіони і відповідні до них типи житлових споруд, описуючи також характерні риси оздоблення, котре, як зауважує автор, найчастіше пов'язане з типом конструкції будівлі. Одночасно у статті велику увагу приділено колористичності будівельних матеріалів та їх тональній зміні протягом існування будівлі та відповідно пори року. Також наголошується на поліхромії споруд, збудованих з різних будівельних матеріалів [7].

У праці Ігнатієвої Н.В "Структура та функції колористики предметно-просторового середовища (регіональні особливості)" описані структури палітр предметно-просторового середовища, розкрито принципи формування палітр етнічного, національного, регіонального предметно-просторового середовища, загальні для всіх колористичних культур світу, та розкрито механізми історичного розвитку принципів колористичного творення середовища. У дослідженні виявлене функціонування загальних принципів колористичного формування предметно-просторового середовища у великих історико-культурних регіонах світу, зокрема і в Україні [2].

Праця Юстини Тарайко-Ковальської "Утворення візуальної гармонії між ландшафтом та архітектурою, опираючись на колористичне рішення", розкриває метод „географії кольору”, ґрунтуючись на твердженні, що кожен географічний регіон має власну унікальну палітру кольорів. Кольори архітектури і ландшафту утворюють „колористичну базу”, котра може бути використана у колористичному проекті і надає гармонічне і приємне візуальне враження від архітектурного середовища. Також Ю. Тарайко-Ковальська наголошує на важливості колористичного проекту як одного з найважливіших способів гармонізації архітектурних об'єктів [8].

Виділення не розкритих раніше проблем

Незважаючи на велику кількість методик поліхромного вирішення міст та поселень, відсутні або не поширені такі, які передбачають аналіз її поліхромії народного житлового будівництва та інтеграцію у колористику архітектури майбутнього міста.

Мета статті

Метою статті є створення теоретичних засад для формування традиційних поліхромних палітр архітектурно-предметного середовища як одного із засобів забезпечення своєрідності та самобутності поселень та міст України.

Виклад основного матеріалу

Колористичне зубожіння в сучасному архітектурному середовищі характеризується тим, що колір стає певною мірою стереотипом, який створюється випадково. Майже завжди поліхромія є фактором руйнування цілісності сприйняття, нівелювання психологічного комфорту і естетичних якостей довкілля [2].

Так можна охарактеризувати колористику предметно-просторового середовища майже будь-якого міста України. Зрештою це обумовлено застосуванням обмеженої кількості уніфікованих

матеріалів. Хоча це і є однією з основних причин ахроматизму в архітектурі, але не в цьому основна проблема сучасної колористики предметно-просторового середовища.

Проблема кольорового вирішення архітектурних об'єктів є особливо актуальною тепер, коли на ринку з'являється велика кількість пігментних та оздоблювальних матеріалів. При проектуванні архітектурних об'єктів з'являється можливість використання і поєднання різних матеріалів та технік. Тому за останні роки стрімко зросла потреба в кваліфікованих спеціалістах, які були б компетентні в кольоровому вирішенні архітектурних об'єктів. Сучасне проектування вимагає не тільки знання матеріалу, будівельної фізики, а й основ кольорознавства (властивостей кольору в конкретних ситуаціях). Колір при проектуванні будь-якого архітектурного об'єкта може допомагати моделювати об'єм, як цього вимагає основна ідея проекту. Вміння оперувати властивостями кольору надає можливість створювати об'єкти, які могли би підкреслювати або нівелювати ту чи іншу проблему, поставлену перед архітектором. Зрештою, колористика архітектурно-просторового середовища має допомагати людині, організовуючи зоровий комфорт, а не створювати строкате мерехтіння яскравих плям неконтрольованих рекламних вкраплень на однотонному тлі архітектурного середовища.

Тепер, коли занепадає традиція застосування таких локальних будівельних матеріалів, як дерево, камінь, глина, солома, гонт, ми стаємо свідками "хроматичного вторгнення" синтетичних матеріалів, які володіють широкою колористичною палітрою. Виникає проблема візуальної інтеграції природного середовища. У місті колір застосовується для акцентування простору і візуального урізноманітнення штучно збудованого середовища, а у природному, сільському середовищі ситуація інша. Ці території завжди характеризувалися певною єдністю з ландшафтом, рослинністю та традиційною архітектурою. Нові об'єкти, збудовані зі сучасних будівельно-оздоблювальних матеріалів, з легкістю руйнують цей натуральний баланс.

Також однією з негативних причин в процесі формування середовища можна вважати "відсутність діалогу архітектора та споживача", яка породжує взаємне відчуження: архітектору не подобається дилетантський кольоровий хаос, який виникає в містах, і він намагається максимально його обмежити, а мешканцю міста, навпаки, приїдається монотонність оточення, і він робить спроби встановити свої ідеали кольорового сприйняття. Звідси самодіяльне фарбування будинків, розписи торців споруд (графіті), стихійний благоустрій як реакція на бездіяльність архітектора [1].

Сучасні концепції поліхромного вирішення міст та поселень передбачають ґрунтовний аналіз колористики природного оточення з метою інтеграції її в колористику майбутнього архітектурно-просторового середовища. Прагнучи додати новому міському середовищу кольоровості навколишнього пейзажу, де хроматичні смуги в новій архітектурі впливають з ландшафтної колірної смуги, аналізують місцеві будівельні матеріали, природно-кліматичні умови та враховують історичні, соціокультурні чинники для отримання колористично-гармонійного архітектурно-просторового середовища. Значна частина цих факторів є вже осмислена та інтегрована в народній архітектурі.

У народному будівництві використовувались місцеві будівельні матеріали, своєрідність прийомів в конструктивному рішенні, плануванні і засобах поліхромного та декоративного оздоблення сільського житла певною мірою сприяла утворенню гармонічного архітектурного середовища. Під впливом цих факторів колористичні рішення предметно-просторового середовища в народній архітектурі України формувались як збалансована етноландшафтна система [3].

Колористичний аналіз народного житлового будівництва Західних областей України, (Тернопільської, Львівської, Івано-Франківської) дав змогу виявити низку чинників, які беруть участь у формуванні візуального середовища.

З початку ХХ ст. в народній архітектурі та побуті України усталилися стійкі композиційні прийоми, варіантність поєднання яких стала традиційною, набувши рис предметно-просторової композиційної системи. Народна творчість в архітектурі та ужитковому мистецтві сільського житла різних етнографічних районів пройшла доволі різноманітні й своєрідні шляхи розвитку. Кожен етнографічний регіон створив свою власну, характерну тільки для нього колористику, композицію та естетику при оздобленні будівель, побутових речей, строїв. Як правило, це було реакцією народу на навколишній ландшафт та кліматичні умови.

У народній житловій архітектурі другої половини XIX ст. здебільшого використовувалась колористика природних, нейтральних відтінків будівельних матеріалів, в поліхромії при оздобленні фасаду будівлі домінували натуральні пігментні матеріали. Загалом колористика сільської забудови кінця XIX ст. сприймалась у природних "земляних" відтінках. Поліхромія предметно-просторового середовища народної архітектури з початку XX ст. потрапляє під вплив експансії міської промислової культури. Традиційні художньо-оздоблювані матеріали замінюються доступнішими, промислово виробленими пігментними матеріалами.

З появою штучних пігментних матеріалів та їх доступністю колористична ситуація народного архітектурного середовища змінюється у кардинально протилежному напрямку, з домінуванням яскравих відкритих кольорів, які можуть сприйматись як прояв "кітчу".

Розвиток колористики народного архітектурно-просторового середовища з кінця XIX ст. – до сьогодні передбачає два основні шляхи поліхромних впроваджень у народній житловій архітектурі Тернопільської, Львівської, Івано-Франківської областей України:

1. Впровадження та інтерпретація міської колористики в народне житлове будівництво, а також запозичення чужих, не характерних для регіону поліхромних рішень.

2. Колористична інтерпретація штучними пігментами локальних будівельних матеріалів та переосмислення традиційних художньо-декоративних елементів.

Розглядаючи шлях розвитку колористики в народному архітектурно-просторовому середовищі, варто виокремити колористичні трансформації природних будівельних матеріалів. Так, наприклад: використання світлих відтінків у жовто-пісочній гамі; світлий жовтий, пісочно-сірий (R-227.G-205.B-177),* світлий жовто-персиковий (R-250.G-188.B-108), світлий жовто-теракотовий (R-237.G-205.B-164), в сучасній сільській архітектурі Львівської та Івано-Франківської областях можна пов'язати з колористикою новозбудованої дерев'яної хати з світлим, жовто-охристим відтінком деревини (R-250.G-227.B-160). У Закарпатській, Івано-Франківській областях застосовувався метод коли зруб обробляли оліфою, завдяки чому деревина набувала яскраво-жовтого відтінку (R-245.G-212.B-106), тому у цих областях дуже активно використовуються яскраві жовті кольори в оздобленні фасадів будівлі з координатами (R-255.G-216.B-87), (R-252.G-216.B-37), Вохристо-коричнева (R-138.G-62.B-46), місцями навіть червонувата (R-138.G-82.B-55), колористика дерев'яної споруди імітується градаціями коричневих кольорів (R-191.G-107.B-65), (R-161.G-62.B-13), (R-120.G-44.B-36). Також градація сірої гами кольорів (R-151.G-179.B-196), (R-179.G-174.B-161), (R-159.G-179.B-175), яка частіше зустрічається у високогірних районах Карпат, повторює колористику деревини, яка набувала сталевого відтінку (R-141.G-149.B-153). Подібна ситуація з градаціями зелених кольорів (R-25.G-89.B-74), (R-1.G-112.B-38), (R-63.G-79.B-40), що великою мірою імітують колористику деревини, покритою тонким шаром моху (R-109.G-128.B-101).

На Тернопільщині колористична монолітність світлих кам'яних стін з вапняку або пісковика (R-229 G-215 B-155, R-212 G-184 B-127, R-191 G-164 B-109) здебільшого доповнювалась темно-вишневим (R-152 G-41 B-47, R-138 G-7 B-7, R-89 G-3 B-3, R-59 G-4 B-4) або теракотовим кольором (R-191 G-73 B-0, R-177 G-101 B-51, R-177 G-115 B-51, R-167 G-68 B-23, R-170 G-68 B-49, R-171 G-68 B-49) цегли, що контрастувала із світлим кольором каменю. Сучасна колористика споруди імітується градаціями світлих кольорів (R-212 G-188 B-127, R-245 G-231 B-175, R-230 G-221 B-184, R-241 G-204 B-164). Камінь, який мав темнішу колористику (R-135 G-129 B-101, R-230 G-99 B-65, R-103 G-94 B-79), імітується (R-98 G-90 B-75, R-80 G-74 B-63, R-88 G-55 B-54, R-120 G-103 B-87, R-103 G-83 B-74)

Подібні колористичні інтерпретації прослідковуються у багатьох країнах Західної Європи. Наприклад, у Скандинавії використання жовтого і червоного кольору на фасадах будівель пов'язують з домінуванням в народній архітектурі традиційних будівельних матеріалів – цегли і жовтого каменю [8]. Прикладом може слугувати також Польща, де в деяких регіонах перекриття дахів фарбують в темні кольори, уподібнюючи до темніючих з часом традиційних покрівельних матеріалів, таких як гонта або дранка, а тинькованим стінам надають теплих, жовтавих кольорів, прив'язаних до колористики деревини [7].

* Координати кольорів показані у міжнародній колориметричній системі RGB.

У багатьох країнах на основі досліджень місцевих колористик розроблені нормативні документи, які забезпечили візуальну гармонію між архітектурним середовищем та навколишнім ландшафтом.

В Австрії, Німеччині або Швейцарії розроблені нормативні документи дозволяють використовувати певні кількості матеріалів, які формують зовнішній вигляд будівлі (наприклад, дерево має становити мінімум 30% матеріалу на тлі білого фасаду). Одночасно допускається вільне колористичне трактування деталей, котрі створюють враження різноманітності [8].

Одним з методів дослідження та підбору кольору є так звана "географія кольору", розроблена французькими дослідниками – колористами Жаном-Філіпом і Домініком Ленкрос [8]. Цей метод ґрунтується на твердженні, що кожен географічний регіон завдячує своєю особливою колористикою структурі ландшафту, кліматичним умовам, роду діяльності місцевого населення.

Багато дослідників підкреслює тісний зв'язок між природно-кліматичними умовами та вибором кольору в архітектурі. Вони припускають, що на вибір кольору для забудови впливає не тільки наявність матеріалів та барвників, але й навколишній пейзаж. Близько 1860 р. Готтфрід Семпер писав: "При виборі збалансованої колірної палітри належить керуватися кліматичними умовами, а також звичаями та традиціями даного регіону"[8].

Традиція локального колористичного вирішення предметно-просторового середовища, що ґрунтується на місцевих матеріалах та колористичних рішеннях, що пов'язані з культурно-етнічними традиціями певного регіону, розвивалась та існувала до сьогодні у багатьох регіонах світу. Багатовіковий досвід комбінації натуральних барвників та будівельних матеріалів під час художньо-декоративного оздоблення предметно-просторового середовища породив для регіону характерний тільки для нього колористичний образ – місцевий колорит.

Можливо, наступним кроком у цьому напрямку буде власне розроблення колористичних палітр, для поліхромного вирішення сучасної житлової забудови Західних областей України з врахуванням регіональних колористичних специфік.

Висновки

1. Невід'ємною частиною побуту народу завжди є певна колористика, яка обумовлюється конкретними історичними, соціально-економічними та природно-географічними умовами. Ці умови впливали на пошук гармонійних колористичних палітр предметно-просторового середовища, які найбільше відповідали специфіці певного регіону. Тобто колористика, композиція, текстури, які випрацьовувались століттями під впливом цих умов, є оптимальними для свого регіону.

2. Виявлені в цій статті колористичні коди предметно-просторового середовища народного житла Західних областей України (Тернопільської, Львівської, Івано-Франківської) та фактори формування колористик свідчать, про розвиток сучасної сільської колористики, що ґрунтується на багатовіковому досвіді народу, в художньо-декоративному оздобленні житла.

3. Дослідження власне регіональних, колористичних специфік та впровадження їх в сучасне проектування предметно-просторового середовища дасть змогу певною мірою гармонійно активізувати кольорову палітру, урізноманітнити рисунок, внести в архітектурно-просторове середовище певну атмосферу, наповнену духовним змістом.

1. Ефимов А.В. Колористика города. – М.: Стройиздат, 1990. – 172 с. ил. 2. Ігнатієва Н.В. Структура та функції колористики предметно-просторового середовища (регіональні особливості): Дис... канд. арх. наук: 18.00.01. ХДТУБА 2002 р 3. Лемешев С.К. Поліхромия традиционной сельской жилой среды Украины: Автореф. дис. ... канд. арх. наук: 18.00.01. – М., 1989. – 18 с. 4. Пушонкова О.А. Культурно-історична обумовленість репрезентації кольору // Вісник Черкаського державного університету ім. Б. Хмельницького. – 2002. 5. Селіщеві І.І. Колористика в системі композиційних засобів архітектури модерну в Україні. Дис. ... канд. арх. наук: 18.00.01. ХДТУБА 2006 р 6. Grażyna Balińska, Wpływ materiału regionalnego i tradycji budowlanych na kolor i fakturę zabudowy wsi polskiej *Arhitectus* № 1(7)2000 ISSN 1429-7507 7. Elzbieta Trocka-Leszczynska, Kolor w architekturze wejskiej obszaru Sudetów *Arhitectus* № 1(7)2000 ISSN 1429-7507 8. Justyna Tarajko-Kowalska SHAPING VISUAL HARMONY BETWEEN LANDSCAPE AND ARCHITECTURE ON THE BASIS OF COLOUR *International Conference on Colour Harmony Budapest, 2007.*